

Souhrn situace v oblasti nelegálních drog v ČR 2022

Příloha k tiskové zprávě národního koordinátora pro protidrogovou politiku z 22. 11. 2022

Politika v oblasti závislostí

- Česká politika v oblasti závislostí integruje témata legálních a nelegálních návykových látek, hazardního hraní a digitálních závislostí.
- Hlavním strategickým dokumentem pro oblast závislostí je *Národní strategie prevence a snižování škod spojených se závislostním chováním 2019–2027*.
- V r. 2022 byla zahájena příprava *Akčního plánu politiky v oblasti závislostí 2022–2025*. Akční plán stanovuje pět hlavních témat politiky v oblasti závislostí, kterými jsou:
 - prevence a léčba závislostí,
 - regulovaný trh s návykovými látkami,
 - efektivní výběr daní zohledňující rizikovost produktů se závislostním potenciálem,
 - prosazování priorit vycházejících z předsednictví ČR v Radě EU,
 - minimalizace dopadů krize na Ukrajině na situaci v oblasti závislostí v ČR.
- ČR ve druhé polovině r. 2022 předsedá Radě EU, prioritou českého předsednictví v oblasti závislostí je podpora efektivní, moderní, vědecky podložené drogové politiky založené na principu ochrany veřejného zdraví a zohledňující práva lidí užívajících drogy.

Financování

- Politika v oblasti závislostí je financována ze dvou úrovní: z centrální úrovně a z regionální úrovně. Většina výdajů z rozpočtu krajů a obcí je vynakládána na provoz adiktologických služeb.
- V r. 2021 činily výdaje z veřejných rozpočtů na politiku v oblasti závislostí 2 457,7 mil. Kč, tj. o 160,1 mil. Kč více než v předchozím roce. Výdaje státního rozpočtu byly meziročně navýšeny na 2 008,4 mil. Kč a výdaje krajských rozpočtů na 364,6 mil. Kč. Pouze u výdajů obcí došlo ke snížení na 84,6 mil. Kč.
- Meziročně se zvýšily výdaje na léčbu, harm reduction, záchytné stanice a výdaje na prosazování práva. Výdaje na primární prevenci zůstávají dlouhodobě na stejné úrovni (4 %).

Užívání nelegálních drog mezi dětmi a mládeží

- Podle studie ESPAD 2019 mělo zkušenost s některou z nelegálních drog celkem 29 % dospívajících ve věku 15–16 let. Nejčastěji šlo o konopné látky (28 %) a extázi (4 %). Zkušenosti studentů s nelegálními drogami dlouhodobě klesají s výjimkou kokainu.
 - Mezi dospívajícími dochází k nárůstu průměrného věku při prvním užití návykových látek (14,5 roku).
- Výsledky potvrzují i aktuální studie realizované v r. 2021. Dlouhodobě dochází k vyrovnávání rozdílů v míře užívání konopných látek mezi chlapci a dívkami. Studie potvrzují nárůst zkušeností s návykovými látkami s rostoucím věkem a po přechodu ze základní na střední školu.

Užívání nelegálních drog v dospělé populaci

- Nejčastěji užitou nelegální drogou mezi dospělými v ČR jsou konopné látky, které někdy v životě vyzkoušelo 21–34 % osob starších 15 let. Extázi někdy v životě užilo 4–5 %, halucinogenní houby 5–6 %, zkušenosti s pervitinem (nebo amfetaminy) a kokainem uvádějí 2–3 % osob starších 15 let.
 - V posledních 12 měsících užilo konopné látky 6–10 %, což je asi 700–800 tis. osob. V posledních 30 dnech užila konopí 2–3 % osob starších 15 let. Míra užití nelegálních drog je přibližně 2–3krát vyšší mezi muži a u mladých lidí do 34 let.
- Aktuální počet lidí užívajících drogy rizikově (LDR) je odhadován na 44,9 tis. Celkem 34,7 tis. LDR užívá pervitin a 10,2 tis. opioidy, zejména buprenorfin (5,3 tis.) a heroin (3,1 tis.). Injekčně užívá drogy odhadem 40,5 tis. lidí.
- Konopí výhradně pro samoléčbu užila v posledních 12 měsících 2–3 % populace starší 15 let. Po přepočtu na celou populaci jde o 190–250 tis. osob.

- Zatímco míra rekreačního užívání významně klesá s věkem respondentů, užívání konopí z důvodu samoléčby s věkem respondentů roste, nejvyšší je ve věkových skupinách 55–64 a zejména 65+ let.

Zdravotní důsledky užívání nelegálních drog

- Mezi nejvýznamnější negativní dopady rizikového užívání nelegálních drog patří infekční nemoci a předávkování drogami, a to jak nefatální, tak fatální (úmrtí v důsledku předávkování).
- Injekční užívání drog je hlavním faktorem šíření infekčních onemocnění mezi uživateli drog. V ČR je dominantním způsobem aplikace drog mezi lidmi užívajícími rizikově opioidy nebo pervitin.
- V r. 2021 bylo hlášeno 233 nových případů HIV/AIDS. Podíl přenosu viru HIV prostřednictvím injekčního užívání drog je v ČR dlouhodobě nízký, ročně jde o 5–9 případů. U virové hepatitidy typu C tvoří LDÍ dlouhodobě přibližně polovinu všech nakažených.
- Uživatelé nelegálních drog se potýkají s další somatickou a psychiatrickou komorbiditou (např. psychotickými stavy, depresivními a úzkostnými poruchami). Podíl klientů s dalším duševním onemocněním se pohybuje od 1/4 do 2/3 celkového počtu klientů adiktologických služeb.
- Pro nefatální intoxikaci nelegálními drogami je ročně hospitalizováno přibližně 200 osob. Užití nelegálních drog je ročně hlášeno u cca 1–2 % všech úrazů v ČR.
- V r. 2021 bylo zjištěno celkem 54 případů smrtelných předávkování nelegálními drogami a těkavými látkami (58 v r. 2020), nejčastěji šlo o předávkování pervitinem nebo amfetaminem (19 případů) a opioidy (18 případů).
- Ročně je zaznamenáno dalších 130–150 úmrtí pod vlivem nelegálních drog a psychoaktivních léků, z toho nejvíce v důsledku nemocí (31 %), nehod (26 %) a sebevražd (25 %).

Sociální důsledky a souvislosti užívání nelegálních drog

- Lidé užívající drogy rizikově jsou často bez stabilního příjmu, obvykle jsou zaměstnáváni formou krátkodobé brigády. Pracovní příležitosti a příjmy LDR negativně ovlivnila pandemie COVID-19.
 - Mnoho klientů je evidovaných na úřadech práce a pobírá sociální podporu v podobě dávek v hmotné nouzi.
 - Nestabilní ubytování nebo bezdomovectví uvádí 3/4 LDR, stejně velký podíl uvádí zadlužení.

Adiktologická prevence

- Prevence závislostí zaměřená na děti a mládež je součástí širšího rámce prevence rizikového chování, kterou koordinuje ministerstvo školství.
- Od r. 2016 funguje Systém evidence preventivních aktivit v oblasti školské prevence, který je pro školy nepovinný.
 - Na prevenci užívání nelegálních drog bylo zaměřeno 6,4 % realizovaných programů ve školách. V posledních letech jsou realizovány také preventivní aktivity v oblasti duševního zdraví.
 - Programů selektivní a indikované prevence je nedostatek.
 - Užívání nelegálních drog tvořilo ve školním roce 2020/2021 jen velmi malou část rizikového chování řešeného na školách (1,5 %).

Adiktologické služby

- V ČR je 250–300 adiktologických služeb různých typů. Z nich je 55–60 nízkoprahových kontaktních center, 50 terénních programů, 90–100 ambulantních léčebných programů (z toho 10 programů pro děti a dorost), 10–15 detoxifikačních jednotek, 25–30 oddělení lůžkové zdravotní péče, 15–20 terapeutických komunit, 35–45 ambulantních doléčovacích programů (z nich 20–25 s chráněným bydlením) a 5–7 domovů se zvláštním režimem pro osoby závislé na návykových látkách; 60 zařízení hlásí pacienty v substituční léčbě a odhadem 600–700 praktických lékařů poskytuje substituční léčbu.
- Většina krajů popisuje stávající síť služeb jako nedostačující. Je akutní nedostatek ambulantních psychoterapeutů a psychiatrů, adiktologických programů specializovaných na děti a mládež. Významné nedostatky hlásí kraje v dostupnosti substituční léčby.

- S nízkoprahovými programy bylo v r. 2021 v kontaktu 38,9 tis. uživatelů drog (25,4 tis. uživatelů pervitinu, 10,0 tis. uživatelů opioidů a 1,7 tis. uživatelů konopných látek).
 - Nejčastěji poskytovanou službou nízkoprahových center je výměnný program injekčních setů, dlouhodobě roste zájem o zdravotní ošetření a hygienický servis. Celkem bylo v r. 2021 vydáno 9,4 mil. ks injekčních stříkaček, tj. průměrně 232 ks injekčního náčiní v přepočtu na jednoho odhadovaného injekčního uživatele, což je podle WHO v rámci prevence přenosu HIV nad hranici vysokého pokrytí.
 - Od dubna 2021 běží v 7 městech ČR ve 14 nízkoprahových programech pilotní program distribuce naloxonu mezi klienty a pracovníky služeb. Hlášeno bylo 20 použití přípravku, kdy bylo odvráceno předávkování opioidy.
 - Nízkoprahové programy nabízejí testování na HIV, VHB, VHC a syfilis. V r. 2021 počet provedených testů v nízkoprahových programech výrazně vzrostl.
- S psychiatrickými ambulancemi bylo v r. 2021 v kontaktu 14,5 tis. uživatelů nelegálních drog. Největší počet představují uživatelé pervitinu a amfetaminů (4,3 tis.), polyvalentní uživatelé (4,2 tis.) a uživatelé opioidů (3,8 tis.).
- V substituční léčbě je podle *Národního registru léčby uživatelů drog* evidováno přibližně 2,4 tis. osob ročně, počet pacientů (zejména léčených metadonem) dlouhodobě stagnuje. Praktičtí lékaři poskytují substituci odhadem 3 900 pacientům. V substituci je odhadem 20–40 % lidí užívajících rizikově opioidy.
- Ročně je v souvislosti s užíváním návykových látek hospitalizováno v psychiatrických lůžkových zařízeních přibližně 5 tis. uživatelů nelegálních drog.

Kriminalita spojená s nelegálními drogami

- V r. 2021 bylo registrováno 4 196 primárních drogových trestných činů. Trestní řízení je dlouhodobě nejčastěji vedeno proti osobám, které se dopustily nedovolené výroby a jiného nakládání s OPL.
 - Roste podíl osob stíhaných pro trestný čin pěstování nebo držení drog pro vlastní potřebu (28 % všech primárních drogových trestných činů).
 - Největší podíl představují osoby zadržené v souvislosti s pervitinem (48 %) a konopnými látkami (42 %).

Trhy s nelegálními drogami

- V ČR je vyráběn pervitin a pěstováno konopí. Sezonně dochází k získávání a zpracování surového opia z potravinářského máku. Ostatní nelegální drogy jsou do ČR dováženy. Kromě toho jsou na drogovém trhu dostupné farmaceutické přípravky obsahující OPL různých skupin.
- V r. 2021 bylo v ČR odhaleno celkem 151 indoor pěstíren konopí, převládají malé domácí pěstírny (68 %), a 188 varen pervitinu, převládají menší domácí varny.
- V *Systému včasného varování před novými drogami* koordinovaném NMS bylo za r. 2021 v ČR hlášeno celkem 21 nových psychoaktivních látek, z toho 6 vůbec poprvé. Nejčastěji to byly syntetické katinony (7 látek).

Dopady krize na Ukrajině na situaci v ČR

- Situace v oblasti užívání drog na Ukrajině je odlišná od situace v ČR – primární drogou LDR na Ukrajině, užívanou především injekčně, jsou opiáty/opioidy na rozdíl od ČR, kde je primární drogou LDR pervitin. Na Ukrajině je také vysoká prevalence injekčního užívání drog.
- Výskyt HIV infekce mezi LDI na Ukrajině je řádově 100krát vyšší a virové hepatitidy typu C přibližně 2krát vyšší než mezi lidmi užívajícími drogy injekčně v ČR.
- K 31. 8. 2022 přišlo do HIV/AIDS center celkem 486 HIV pozitivních osob z Ukrajiny se statusem dočasné ochrany (140 mužů, 328 žen, 18 dětí mladších 15 let). Naprostá většina osob (92,5 %) byla již na Ukrajině léčena antiretrovirou terapií (ART).
- S příchodem lidí z Ukrajiny do ČR souvisí zvýšená poptávka klientů po adiktologických službách. Zejména jde o služby prvního kontaktu a harm reduction intervence.